

Lidia Zacharko

Uniwersytet Śląski, PWSZ w Raciborzu

Adrian Zacharko

RZECZNIK MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORCÓW – JAKO POZASĄDOWY ORGAN OCHRONY PRAW PRZEDSIĘBIORCÓW

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie statusu administracyjno-prawnego Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców – jako nowego organu wyspecjalizowanego w zakresie ochrony praw przedsiębiorców. Rzecznik jest ważnym ogniwem wsparcia dla przedsiębiorczości w Polsce. Autorzy artykułu skupili się przede wszystkim na zadaniach i prawnych formach realizacji zadań przez Rzecznika.

Słowa kluczowe: Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców, mały przedsiębiorca, średni przedsiębiorca

THE ENVOY FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES (SME) - AS EXTRAJUDICIAL BODY OF PROTECTION OF ENTREPRENEURS' RIGHTS

Summary: The purpose of the article is to present the administrative and legal status of The Envoy for Small and Medium-Sized Enterprises (SME) - as a new specialized body in the field of protection of entrepreneurs' rights. The SME Envoy is an important element of support for entrepreneurship in Poland. The authors of the article focused primarily on the tasks and legal forms of the SME Envoy's implementation of tasks.

Key words: The Envoy for Small and Medium-Sized Enterprises, The SME Envoy, small entrepreneur, medium entrepreneur

Zagadnienia wprowadzające

W ramach instytucjonalnego wsparcia przedsiębiorczości należy zaliczyć powołanie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców, który jest organem pozasądowym i pozakonstytucyjnym stojącym na straży praw przedsiębiorców¹.

¹ Do takich organów poza konstytucyjnymi i pozasądowymi należy zaliczyć: Rzecznika Praw Pacjenta czy Rzecznika Finansowego, zob. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1318 ze zm.); Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2038

Sejm uchwalił dnia 6 marca 2018 r. ustawę o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców² oraz ustawę z dnia 6 marca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej³.

W Polsce najważniejszym aktem prawnym odnoszącym się do działalności gospodarczej jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej⁴, która w art. 20 stanowi, iż społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej.

Zdaniem K. Strzyczkowskiego przytoczony artykuł wyznacza granicę wpływu państwa na gospodarkę, stanowiąc przy tym fundamentalną konstytucyjną zasadę publicznego prawa gospodarczego⁵. Jak pisze C. Kosikowski, celem społecznej gospodarki rynkowej jest bezpieczeństwo społeczne, sprawiedliwość społeczna, w tym system pomocy społecznej oraz gwarancje pełnego zatrudnienia⁶.

Ochrona praw przedsiębiorców znajduje również oparcie w szeregu regulacjach prawa międzynarodowego, m.in. w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, który przewiduje mechanizm kontrolny, są to sprawozdania państw z realizacji praw uznanych w pakcie, przedkładane Radzie Gospodarczej i Społecznej (art. 16). Sprawozdania mogą być przekazywane Komisji Praw Człowieka celem zbadania, udzielenia zaleceń lub dla celów informacyjnych (art. 19)⁷.

Na gruncie ustawy o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców można wyróżnić szereg zasad, którymi powinien kierować się Rzecznik:

- zasada kierowania się dobrem przedsiębiorcy – podejmowanie działań w najlepiej pojętym interesie przedsiębiorcy z poszanowaniem dobrych obyczajów;
- zasada bezstronności i równego traktowania przedsiębiorcy;
- zasada pogłębiania zaufania przedsiębiorców do władzy publicznej oraz kluczowa zasada wolności działalności gospodarczej (art. 1 ust. 1 ww. ustawy).

Kandydatem na Rzecznika może być osoba:

- która jest obywatelem polskim;
- korzysta w pełni z praw publicznych;

ze zm.). Należy wskazać, iż w sześciu państwach członkowskich: Belgia, Francja, Irlandia, Niemcy, Węgry, Finlandia powołano Rzeczników ds. kredytobiorców (www.een.org.pl/index.php/rynki.../3/...wsparcie-msp-komisje-europejska.html, [dostęp: 20.VIII.2018]).

² Dz.U. z 2018 r. poz. 648. Pojęcie małego i średniego przedsiębiorcy określa ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2018 r. poz. 646 ze zm.).

³ Dz.U. z 2018 r. poz. 650.

⁴ Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

⁵ Strzyczkowski K., *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2011, s. 80 i nast.

⁶ Kosikowski C., *Polskie publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 1999, s. 70 i nast.

⁷ *Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych Społecznych i Kulturalnych z 16 grudnia 1966r.*, [w:] Bieńczyk-Missala A., *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka*, Wybór Dokumentów, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 79 i nast.

- nie była skazana prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ani umyślne skarbowe;
- posiada wykształcenie wyższe;
- cieszy się nieposzlakowaną opinią i daje rękojmię prawidłowego wykonywania powierzonych zadań;
- wyróżnia się wiedzą z zakresu przedsiębiorczości i regulacji prawnych tworzących otoczenie przedsiębiorców oraz posiada co najmniej pięcioletnie doświadczenie w zakresie wykonywania działalności gospodarczej lub reprezentowania interesów przedsiębiorców, tworzenia lub stosowania prawa gospodarczego oraz
- nie pełniła służby zawodowej ani nie pracowała w organach państwa wymienionych w art. 2 ustawy z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944-1980 oraz treści tych dokumentów (Dz. U. z 2017 r. poz. 2186 r. poz. 538 i 650), ani nie była ich współpracownikiem (art. 2 ww. ustawy).
- Rzecznik jest powoływany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki na 6 letnią kadencję (nie dłużej niż jedną kadencję).

Przed złożeniem wniosku minister zasięga opinii reprezentatywnych organizacji pracodawców w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. z 2015 r. poz. 1240 ze zm.). Do tych organizacji należy zaliczyć: Centrum Pomocy Przedsiębiorcy w rozumieniu ustawy o Radzie Dialogu Społecznego, Związek Rzemiosła Polskiego, Pracodawcy RP, Konfederacja „Lewiatan”, Związek Pracodawców Business Centre Club, Związek Przedsiębiorców i Pracodawców.

Rzecznika można odwołać przed upływem kadencji wyłącznie w następujących przypadkach:

- złożenia rezygnacji;
- utraty obywatelstwa polskiego;
- trwałej niezdolności do pełnienia obowiązków ze względu na chorobę - stwierdzonej orzeczeniem lekarskim;
- prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe;
- rażącego naruszenia przepisów ustaw w związku z pełnieniem funkcji Rzecznika;
- ustalenia niespełnienia lub zaprzestania spełniania warunków, o których mowa w art. 2 pkt. 2, 4 i 7 cyt. ustawy (art. 5 ww. ustawy).

Odwołanie Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców następuje przez Prezesa Rady Ministrów, na wniosek ministra właściwego do spraw gospodarki.

Rzecznik nie może zajmować innego stanowiska ani wykonywać innych zajęć zawodowych, które pozostają w sprzeczności z jego obowiązkami albo mogą wywołać podejrzenie o jego stronniczość lub interesowność, z wyjątkiem stanowiska naukowo-dydaktycznego lub naukowego w szkole wyższej, Polskiej Akademii Nauk, instytucie badawczym lub innej jednostce naukowej. Rzecznik nie może należeć do partii politycznej.

2. Zadania i kompetencje Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców

Rzecznik wykonuje swoje uprawnienia kierując się dobrem przedsiębiorcy oraz podejmuje działania zmierzające do ochrony praw przedsiębiorców. Rzecznik jest zobowiązany do upowszechnienia praw przedsiębiorców oraz metod ich ochrony. Prowadzona przez Rzecznika popularyzacja praw przedsiębiorców oraz informowanie o własnej działalności i realizowanych celach będzie miała znaczący wpływ na wzrost popularności instytucji Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców.

Zakres działania Rzecznika można podzielić na:

- informacyjne;
- kontrolne;
- inicjujące;
- interwencyjne, które wspierają wysiłki w dążeniu do maksymalnej ochrony praw przedsiębiorców.⁸

Ustawa o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców wyszczególnia uprawnienia Rzecznika w art. 8 i 9 zgodnie, z którymi Rzecznik może:

- opiniować projekty aktów normatywnych dotyczących interesów przedsiębiorców oraz zasad wykonywania i podejmowania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- udzielać pomocy w organizacji mediacji między przedsiębiorstwami a organami administracji publicznej;
- współpracować z organizacjami pozarządowymi, społecznymi i zawodowymi, do których celów statutowych należy ochrona praw przedsiębiorców oraz współpracy ze stowarzyszeniami, ruchami obywatelskimi i innymi dobrowolnymi zrzeszeniami i fundacjami oraz z zagranicznymi i międzynarodowymi organami i organizacjami na rzecz ochrony praw przedsiębiorców oraz poszanowania zasady wolności gospodarczej i równego traktowania;
- inicjować i organizować działalność edukacyjną i informacyjną w zakresie związanym z wykonywaniem działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w szczególności w dziedzinie przedsiębiorczości oraz prawa gospodarczego.

⁸ Podobny podział kompetencji został zaproponowany w odniesieniu do Rzecznika Praw Dziecka, zob. Zacharko L., Wartenberg Kempka B., *Rzecznik Praw Dziecka w systemie pozasądowej ochrony praw dzieci*, [w:] Wójcik E. (red.), *Pozasądowa ochrona praw i wolności jednostki, instytucje, standardy, efektywność*, Wydawnictwo im S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2014, s.103-108 ; J. Jaros, *Konstytucyjne podstawy ochrony praw dzieci*, [w:] *Polska dla dzieci, Ogólnopolski szczyt w sprawach dzieci*, Warszawa 23-24 maja 2003, Materiały i dokumenty, Warszawa 2003, s. 39 i szerzej nt. tego samego Autora, *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego, komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013.

Nadto Rzecznik posiada inicjatywę ustawodawczą albo może zainicjować zmiany aktów normatywnych w sprawach dotyczących działalności gospodarczej.

Zatem powyższe uprawnienia Rzecznika mają charakter inicjujący, kontrolny i informacyjny.

Na szczególną uwagę zasługują uprawnienia interwencyjne Rzecznika, do których należy zaliczyć:

- występowanie do właściwych organów o wydanie objaśnień prawnych, o których mowa w art. 33 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, jeśli przepisy będące przedmiotem wniosku budzą wątpliwości w praktyce lub ich stosowanie wywołało rozbieżności w rozstrzygnięciach wydawanych przez właściwy organ administracji publicznej;
- występowanie do Sądu Najwyższego z wnioskiem, o którym mowa w art. 83 par. 1 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym⁹, tj., jeżeli w orzeczeniach sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądzie Najwyższym ujawnią się rozbieżności w wykładni przepisów prawa, będących podstawą ich orzekania;
- wnoszenie skarg nadzwyczajnych, na podstawie art. 89 par. 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym;
- występowanie do Naczelnego Sądu Administracyjnego z wnioskiem o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzeczeniach sądów administracyjnych;
- zwracanie się o wszczęcie postępowania administracyjnego, wnoszenie skarg i skarg kasacyjnych do sądu administracyjnego, a także uczestniczenie w tych postępowaniach na prawach przysługujących prokuratorowi;
- żądanie wszczęcia przez uprawnionego oskarżyciela wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa wszczynane z urzędu;
- czy informowanie właściwe organy o istotnych barierach i utrudnieniach w zakresie wykonywania działalności gospodarczej.

Uprawnienia przyznane Rzecznikowi, szczególnie są ważne w indywidualnych sprawach przez niego podejmowanych, tj. możliwość wnoszenia nadzwyczajnych środków odwoławczych - skargi kasacyjnej, czy skargi nadzwyczajnej od prawomocnych orzeczeń. Uprawnienia interwencyjne wymagają jednakże podjęcia przez Rzecznika uprzednich działań kontrolnych.

Na uwagę zasługuje kompetencja Rzecznika dająca mu możliwość „żądania wszczęcia postępowania w sprawach administracyjnych oraz możliwość brania udziału już w toczących się postępowaniach na prawach przysługującym prokuratorowi, mając na uwadze ochronę praworządności, praw przedsiębiorcy lub interesu społecznego, jeżeli według oceny Rzecznika będzie wymagała takiej ochrony.

⁹ Dz.U. z 2018 r. poz. 5 ze zm.

Rzecznik podejmuje działania przewidziane w ustawie na wniosek przedsiębiorcy czy organizacji przedsiębiorców lub z własnej inicjatywy, biorąc pod uwagę napływające do niego informacje, dotyczące naruszenie praw przedsiębiorców.

W przypadku naruszenia praw przedsiębiorcy Rzecznik może zwrócić się z wnioskiem o wyciągnięcie sankcji bądź żądać wszczęcia postępowania wyjaśniającego przez właściwą jednostkę nadrzędną. Uprawnienia interwencyjne wymagają jednakże podjęcia przez Rzecznika uprzednich działań kontrolnych.

Rzecznik przedstawia corocznie, w terminie 90 dni od zakończenia roku kalendarzowego, Prezesowi Rady Ministrów, a także podaje do wiadomości publicznej sprawozdanie ze swojej działalności w poprzednim roku kalendarzowym. Sprawozdanie Rzecznika ma zawierać w szczególności informacje o podjętych czynnościach, a także uwagi o stanie przestrzegania praw przedsiębiorców oraz dostrzeżonych barierach i utrudnieniach w zakresie wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

3. Współpraca Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców z innymi podmiotami

Rzecznik może zwrócić się do właściwych organów, instytucji lub organizacji o podjęcie na rzecz działań z zakresu ich kompetencji. Rzecznik nie zastępuje organów, wyspecjalizowanych instytucji, lecz interweniuje, gdy dotychczasowe działania okazały się niewystarczające lub nieskuteczne. Organy władzy publicznej, instytucje i organizacje, są zobowiązane podjąć sprawy, z którymi zwraca się Rzecznik i poinformować o podjętych działaniach bądź zajęтым stanowisku, nie później jednak niż w terminie 30 dni.

Instytucje do których zwraca się Rzecznik mają obowiązek współdziałać, w szczególności udostępnić dokumenty oraz udzielać żądanych przez niego wyjaśnień i informacji. W przypadku, gdy organy, organizacje lub instytucje publiczne, nie informują Rzecznika o podjętych działaniach lub zajęтым stanowisku albo gdy Rzecznik nie podziela ich stanowiska, może zwrócić się do właściwej jednostki nadrzędnej.

Jak podkreślono, w sytuacji, gdy Rzecznik stwierdził naruszenie praw przedsiębiorcy w działalności organów, organizacji lub instytucji publicznych, może zwrócić się z wnioskiem o wszczęcie postępowania wyjaśniającego lub dyscyplinarnego. Nadto Rzecznik publikuje na swojej stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej dane dotyczące liczby nieudzielonych odpowiedzi przez organy, organizacje lub instytucje publiczne.

Rzecznik współdziała na rzecz praw przedsiębiorców ze stowarzyszeniami, fundacjami, innymi dobrowolnymi zrzeszeniami, które działają na rzecz ochrony praw przedsiębiorców. Rzecznik winien współpracować z innymi Rzecznikami, np. Rzecznikiem Praw Obywatelskim¹⁰.

¹⁰ Art. 1 ust. 2b ustawy z dnia 6 marca 2018 r.- Przepisy wprowadzające ustawę- Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy (Dz. U. poz. 650); O roli Rzecznika Praw Obywatelskich w kontroli administracji publicznej: zob. Boć J., *Kontrola dokonywana przez Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] Boć J.(red.), *Prawo administracyjne*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 1997, s. 396 i nast. cyt. tam lit. Należy podkreślić, iż Rzecznik Praw Obywatelskich rozpatruje 2500-3000 skarg przedsiębiorców, które m.in.

Polski Rzecznik MSP działając przy Komisji Europejskiej będzie również wspierał działania Unii Europejskiej na rzecz Small Business Act¹¹.

4. Struktura organizacyjna Biura Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców

Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców wykonuje swoje zadania przy pomocy jednego zastępcy. Minister właściwy do spraw gospodarki może powołać zastępcę Rzecznika na jego wniosek. Rzecznik może ustanowić swoich pełnomocników terenowych z spośród pracowników Biura Rzecznika (art. 7 cyt. ustawy)¹².

Stosownie do treści art. 15 ww. ustawy Rzecznik wykonuje zadania przy pomocy Biura Rzecznika. Biuro Rzecznika jest podstawową jednostką budżetową. Minister właściwy do spraw gospodarki, na wniosek Rzecznika, nadaje, w drodze zarządzenia, statut, który określa organizację Biura Rzecznika. Zarządzeniem Nr 47 Ministra Przedsiębiorczości i Technologii z dnia 1 sierpnia 2018 r. nadano statut Biuru Rzecznika Małych i Średnich Przedsiębiorców¹³. W skład Biura Rzecznika wchodzi następujące komórki organizacyjne: Gabinet Rzecznika, Wydział Wstępnej Analizy Wniosków, Wydział Interwencyjno-Procesowy, Wydział Prawno-Legislacyjny, Wydział Administracyjno-Finansowy oraz oddziały terenowe: Oddział Terenowy z siedzibą w Białymstoku, Oddział Terenowy z siedzibą w Gdańsku, Oddział Terenowy z siedzibą w Krakowie oraz Oddział Terenowy z siedzibą w Poznaniu.

Konkluzje:

Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców będzie gwarantem ochrony praw przedsiębiorców. Jego zadaniem m.in. będzie gromadzenie informacji i ocena naruszeń prawa lub jego nadużycia wobec przedsiębiorców przez organy administracji publicznej, w tym organy kontrolne. Jednakże mankamentem regulacji prawnej jest brak możliwości wstrzymania postępowania kontrolnego wobec przedsiębiorcy, jeżeli postępowanie kontrolne będzie prowadzone nieprawidłowo, tj. z naruszeniem prawa.

dotyczą regulacji w sprawach podatkowych, decyzji administracyjnych, czy świadczeń społecznych zob.: <https://www.rpo.gov.pl/sprawa/podatki>, pobrano w dniu 20 sierpnia 2018 r.

¹¹ www.een.org.pl/index.php/rynki.../3/...wsparcie-msp-komisje-europejska.html pobrano w dniu 20 sierpnia 2018 r.

¹² Warto zwrócić uwagę, iż aktualnie funkcjonują Rzecznicy Praw Przedsiębiorców na stopniu regionalnym np. przy Regionalnej Izbie Gospodarczej w Katowicach. Do zakresu działania Rzecznika należy organizowanie inicjatyw ustawodawczych, opiniowanie projektów aktów prawnych, newsletter Rzecznika dotycząca problematyki gospodarczo-prawnej, prowadzenie forum wymiany informacji dla przedsiębiorców oraz działalność szkoleniowa. Działalność Rzecznika jest podzielona na podstawowe bloki tematyczne, na przykład blok podatkowy, inicjatywy ustawodawcze, czy w razie potrzeby problematyka czynów nieuczciwej konkurencji, zob.: <http://rig.katowice.aktualnosci/925-rzecznik-praw-przedsiębiorcow> pobrano w dniu 20 sierpnia 2018 r.

¹³ Dz. Urz. MPiT z dnia 2 sierpnia 2018 r.

Działania Rzecznika będą prowadzone zarówno na szczeblu centralnym, ale również regionalnym czy lokalnym.

Bibliografia:

Wykaz literatury:

- Boć J., *Kontrola dokonywana przez Rzecznika Praw Obywatelskich*, [w:] Boć J.(red.), *Prawo administracyjne*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 1997.
- Bieńczyk-Missala A., *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka, Wybór Dokumentów*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Jaros P.J., *Rzecznik Praw Dziecka ustawodawstwo i praktyka*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2006.
- Jaros P. J., *Rzecznik Praw Dziecka w Polsce. Ukształtowanie Rzecznika Praw Dziecka w Polsce jako organu państwowego, komentarz do ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka*, Warszawa 2013.
- Kosikowski C., *Polskie publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa 1999.
- Strzyckowski K., *Prawo gospodarcze publiczne*, Warszawa 2011.
- Zacharko L., Wartenberg - Kempka B., *Rzecznik Praw Dziecka w systemie pozasądowej ochrony praw dzieci*, [w:] Wójcicka E.(red.), *Pozasądowa ochrona praw i wolności jednostki, instytucje, standardy, efektywność*, Wydawnictwo im S. Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2014.

Wykaz źródeł prawa:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1987r. (Dz. U. z 1997r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych uchwalony 16 grudnia 1966 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (Dz. U. z 1977 r. Nr 38 poz. 169).
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (t.j.Dz. U. z 2017 r. poz. 1318 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (t.j.Dz. U. z 2018 r. poz. 2038 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. o Rzeczniku Małych i Średnich Przedsiębiorców (Dz. U. z 2018 r. poz. 648).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę- Prawo przedsiębiorców oraz inne ustawy dotyczące działalności gospodarczej (Dz.U. z 2018 r. poz. 650).
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz. U. z 2018 r. poz. 646 ze zm.).